

Vasárnap délután I.

Száz kóristából egy lesz szólista . . .

Csöndes kis családi házak, csöndes kis családi kertecskék sorakoznak egymás mellett, valahol az egykori „csöndes kis tisztviselőnegyed”-nek nevezett nyugodalmas városrészben.

Igaz, ma már nem olyan nyugodalmas. Illetve, most éppen nem nyugodalmas. A csöndes kis házak csöndes kis kertjeiben betonkeverők, óriásdaruk dörögnek-zúgnak reggeltől estig — ide is beépül egy kis lakónegyed.

Nagy Sándor, az Unirea Gépgyár új gyáregységének osztályvezetője és családja bosszankodik is érte eleget.

Hiszen, mint a családi fényképalbumból előkerült gyönyörű szép kerti felvétel tanúsítja, éppen ott, a kert végében volt szokás egy-egy vasárnap délután flekkent sütni.

A felvétel tényleg gyönyörű.

A fű vadzöld, igazi.

A hús rozsdavörös, igazi.

A füst fátyolkék, igazi.

Hogy is mondjam — olyan igazi élet ez a flekkensütés itt ezen a képen. Flekkensütés csak — de élet, olyan igazi élet. Amihez hasonlítva családlátogatásunk képe csak olyan amatőrfelvételként marad meg emlékezetemben. Nagyéknál töltött háromórányi életünket kissé olyan papírízű életnek érzem.

Pedig az igazi életről beszélgettünk.

Vajon csak a franciaországi vendégek Kodak-filmje lenne a hibás? Mely abban a pillanatban, ahogy elfordulunk a flekkensütőtől, valahogy azonnal kicsúszik a hétköznapi élet képe alól?

Vagy az volt a baj, hogy a családfő este fél kilenckor jött haza a gyárból, és semmiképpen nem beszélgethettünk volna egy flekkensütés hangulatában?

Délutáni beszélgetést szerettem volna itt is.

És vasárnapit.

Szerda esti lett belőle. Sőt, késő esti beszélgetés lett.

— Hánykor ment el itthonról ma reggel?

— Hat órakor.

Nagy Sándor a jó tizenhárom órás hosszított műszak után hazaérve, pucásban lép be közénk, a szobába.

Elnézést kér, hogy megvárakoztatott bennünket, úgy számította, hogy hétre hazaér, ám az utolsó pillanatban telefonáltak érte a részlegre, jöjjön be a gyárba, gyűlés lesz.

— Este hétkor?

— Amikor van rá idő.

— Vita volt — vagy csak utasításokat kaptak?

— Tegnap kaptunk bizonyos utasításokat, s a mai munkanap végeztével be kellett számolnunk, mit sikerült gyakorlatba ültetnünk.

Megpuszilja feleségét, megpuszilja kislányát.

Kettőjük közé ül le a kanapéra.

Míg az elénk tett tejszínhabos feketekávé t kavargatjuk, önkéntelenül azon próbálkozom, hogy ezt a csendes, nyugodt, úgy is mondhatnám: polgárinak tűnő hirtelen esti békét valahogy összepászítsam azzal a múlttal, azzal a pályavonallal, melyet Nagy Sándor az utóbbi huszonöt év alatt meg kellett járjon ahhoz, hogy oda juthasson, ahol van.

Életpályáját részben már ismerem.

Míg várakoztunk reá, felesége magától adódó természetességgel kezdte el a férje élettörténetét mesélni — s nem a magáét.

(Nem én mondtam, hogy az érdekel — ő gondolhatta így.)

Nem megy az összepászíttás. Valami hiányzik ebből a békés mai estéből.

A huszonöt év alatt megélt történelmi idő zaklatottsága.

Ami az eltelt időre utal ezen a mai estén — az csupán a múltó időhöz társult élet fáradtsága.

Nagy Sándor tizenkét éves korában árván maradt. Egy nagybácsijához került, az vette — úgy-ahogy — pártfogásba. Nevelte, taníttatta — amennyire értelmét látta. Négy gimnáziumot végzett, utána inasiskolát.

Az ötvenes években kezdte meg a munkát. Húszéves korában szó került róla, hogy kiküldik tanulni a Szovjetunióba. Két-három fiatal vittek volna tőlük.

A gyár nem egyezett bele. Ők voltak a legjobb fiatal szakmunkások.

„Itthon van rátok a legnagyobb szükség!” — mondták.

Mérnök szeretett volna lenni. Egyelőre hát lemondott róla.

Ugyanabban az időben lehetett, hogy felesége — akkor még hajadon — elvégezte az óvónőképzőt. Apja kisiparos volt, szóba sem jöhetett, hogy egyetemre menjen. Tanárno szeretett volna lenni. Lemondott a továbbtanulásról.

A férfi esztergályozott tovább. A lány tanított tovább.

Ötvenötben összeházasodtak.

A fiatalasszony otthagya a munkát. A fiatal férj nekifeszült az életnek — s a tanuláshoz.

„Csakhogy az akkor már nem volt olyan könnyű. Nem úgy értem, hogy neki vagy nekem — nekünk nem volt olyan könnyű már akkor. Csakhogy benne mindig is volt ambíció. Ha ő valahol valamilyen továbblépési lehetőséget látott, ő azt nem hagyta ki soha. Mindig több akart lenni, mint ami volt, mert érezte, hogy van hozzá ereje, energiája, intelligenciája.”

Megkezdődtek hát a tanulás évei. Csakhogy ennek mostmár ára volt — amit nemcsak ő, de az egész család „törlesztett” nap mint nap az életével.

Mikor a kislányuk megszületett — a IX. osztályt járta az esti líceumban.

A gyárban akkor már mesteri beosztásban dolgozott — bár ehhez nem volt meg a kellő végzettsége.

Leérettségizett — s elhatározta, hogy folytatja. Felvételizik a mérnökre.

„En akkor úgy elkeseredtem, hogy az még hat év délutáni egyedüllet, itthon-ülés — lehet, talán azért nem is lett belőle akkor semmi” — mondja az asszony.

Mintha a hasonló helyzettel való félelem még most is szorítaná a szívét. Kezében kicsi, maga fabrikálta bábú, játszik vele, elbábrál a kicsi pulóveren, amit ő kötött a bábunak, végigsimít a kicsi farmernadrágon, amit ő varrt a bábunak, beletúr a kis kóchajba, amit ő ragasztott a bábunak, még egy pirinyó szájmuzsika is előkerül a bábú zsebéből. A bábút Sanyinak hívják.

Nemtörődöm, kicsi hippi-Sanyi. Minden bizonnyal irtózatosan nagyoknak tűnünk a szemében, letről, a padlóról nézve.

— A gyár kérte, végezzem el akkor legalább a mesteriskolát. Elvégeztem. Hetvenkettőig mesterként dolgoztam. Aztán főmester lettem, majd hetvenötben osztályvezetővé léptettek elő.

Nagy Sándor pontosan emlékszik a napra: február huszonnyolcadikán.

A beinduló új üzemegység három osztályvezetőjének egyike lett.

— Kivételesnek lehet tekinteni ezt az előléptetést?

— Abból a szempontból igen, hogy én vagyok az egyetlen olyan mester a gyárban, aki ilyen beosztásban tevékenykedik. A többi osztályvezetői posztot mindenütt mérnökök töltik be.

Nagy Sándor pályavonala így tehát töretlen.

Azt hiszem, ilyen felfutásra mondják azt a munkások, hogy karriert csinált.

„En csak dolgoztam, kérem. Igaz, nem tértem ki soha a feladatok elől.”

Nagy Sándor munkájáról elsősorban kötelességtudattal beszél.

Nem szeretettel, nem lelkesedéssel, nem háborgással.

Mint az, aki elsősorban kötelességtudata révén érte el munkájában azt, amit elért. Konfliktusai is jöszerevel a kötelességtudat konfliktusai. Mintha életének alapvető problémái nem abból fakadnának elsősorban, hogy vannak becsületes és aljas, igazságos és igazságtalan, gyáva és bátor, kisszerű és nagyravágyó, megvesztegethetetlen és talpnyaló emberek körülötte, hanem abból, hogy kötelességtudó és kötelességüket nem tudó emberekből áll a világ.

Azt mondja:

„A mi gyárrezslégünk olyan gyors ütemű fejlődésen ment keresztül, hogy amit mi itt három-négy év alatt elértünk, ahhoz, normális fejlődési ütem szerint, tizenöt év kellett volna. Így hát egyszerűen nincs is rá mód, hogy mondjuk kötelességtudatuk alapján is megválogassuk az embereket. S ugye, száz kóristából egy lesz szólista... Tízével, százával jönnek a fiatalok a faluból a szakiskolába, a szakiskolából a gyárba — szakmájuk van, joguk a munkához van, ám kötelességtudatot nem mellékelnek a diplomához sehol!”

Es azt:

„Ma a legtöbb bajuk talán éppen azzal van a vezetőknek, hogy ezt a vegyes tömeget sokkal gyakrabban kell ellenőrizni, sokkal többször kell utasítani, sokkal

figyelmesebben kell nyomon követni mindennapi munkájában, mint egy összeszokott, kollektív kötelességtudattal is rendelkező gárdát.“

S azt:

„En azt is mondom mindig: nem a gépekkel van baj, hanem az emberekkel. Őket nehezebb egy ritmusban tartani. A fegyelmet sok esetben mi még csak kényszerítéssel tudjuk megtartani. Nincs kötelességtudat.“

Nemtörődöm, kicsi hippi-Sanyi figyelmesen hallgatja az előadást.

Mellette halomban Melinda albumai, melyek pólyásbaba korától havonként négy, mottóval ellátott felvételen örökítik meg a kislány életét.

Az egyes számú album első oldala: „Melinda I. hónapos.“ A cím alatt négy kép: „Már tetszik a világ“, „Olyan vagyok, mint a tojás“, „Lehet kattintani!“, „Jaj, nagyon süt a nap“.

A felvételeket, beírásokat, egyik-másik albumot is — a mama készítette.

Nagy Sándort ma már semmiképpen nem lehet munkásnak nevezni. A munkássághoz tartozik, de nem munkás. Abban az értelemben semmiképpen nem, ahogy régi barátja — egykori inastársa — még ma is csak az a satupad mellett.

És nem lehet csak annyi a különbség, ahogy Nagy Sándor gondolja:

„Nekem van kocsim, neki nincs. Ennyi köztünk a differencia!“

Nem lehet ennyi a különbség, mert egy felfelé ívelő pályavonal nemcsak funkcióban hoz változást, de életforma-, életmódbeli különbséget is kitermel.

Nagy Sándor ma már semmiképpen nem azt az életet éli, amit ma is satupad mellett dolgozó egykori inastársa él.

Hisz épp az különböztette, különbözteti meg őket egymástól, hogy ő már annak idején *alkalmas* volt a kiválásra. Ha alkalmas volt a kiválásra — mindenképpen másképp kell látnia az életet.

S ha másképp látja — másképpen kell élnie is.

Miben éli másképp?

„Hát természetes, hogy van bizonyos különbség! — magyarázza az asszony. — Mert mi itt ugye már mégiscsak egy más nívón beszélgetünk. Mások a barátaink, még ha el is mentünk hozzájuk egyszer-egyszer. Igaz, inkább régebben. Meg a lakásuk is, ugye, más, mint a miénk. Hogy értem ezt? Csak egy példát mondok: ott tele van a lakás kristállyal. Kristályvázákkal meg kristálypoharakkal. De könyvre már ők nem adnak ki pénzt.“

„Nem mintha nem lenne pénzük, csak éppen az a pénz másra megy el, mint például nálunk — mondja a férfi —, be-beülnek sörözni, vacsorázni egy-egy

vendéglőbe, mi oda nem járunk, a barátaink sem, mindegyikönknek van kocsija, abba ülünk be, kimegyünk a zöldbe, flekkent sütünk, beszélgetünk, járunk színházba, operába, megtárgyaljuk egymással az előadásokat...“

És természetesen rendszeresen vásárolnak könyveket.

Kedvenc írójuk: Szilvási Lajos és Berkesi András.

Sok ez a különbség? Kevés?

Minőségi ez a különbség?

Különbség-e ez egyáltalán — vagy csak különbözőség?

Jellemzik ezt a másfajta élethelyzetet — vagy csupán kitöltik a kereteit?

Tejszínhabos fekete, Melinda albumai, önképzés, Szilvási—Berkesi, flekkensütés a zöldben, színházbajárás.

Kétségkívül: egy másfajta élethelyzet sémái mindezek. De — sémák ezek is.

A minőségi különbség területe — a munkahely marad.

Ott a régi melóstárs minősége és a vezetővé emelkedett egykori munkás minősége — már lényegileg szembehelyezhető.

A kétféle magánélet minősége — még nem.

E két élet ellentétei így hát természetes módon nem a magánélet terén, hanem a munkaviszony terén élesedhetnek ki.

Amelyeket — lelkiismeretfurdalás nélkül — csak a kötelességtudatra apellálva lehet feloldani.

Lulu Massa, *A munkásosztály a paradicsomba megy* című olasz film szuper-munkása az átlagból való kiválása pillanatától kezdve nem fölé-, csak szembe kerülhetett melóstársaival.

Azt mondja Nagy Sándor ezzel kapcsolatban:

„Annak az volt a tragédiája, hogy nem volt szolidáris a saját társadalmi rétegével. Nálunk is lehet, vagy van is ilyen típusú munkás, de ugye, jól tudjuk, nálunk az az irányelv, hogy amit egy kitűnő munkás tud, azt át kell adja a többieknek is, nem kamatoztathatja csak a saját maga számára a tudását, tehát nálunk egy ilyen kiugró teljesítményekre képes munkás mindenképpen pozitív példaként van jelen. Nálunk általában csoportakkord javadalmozási rendszer van, mely eleve arra ösztökéli a jobb munkásokat, hogy ne csak magukkal, de a gyengébbekkel is törődjenek, tehát ez a helyzet humánus.“

Ez így igaz is.

Am mit is mondott a csoportakkorddal kapcsolatban múltkori beszélgetőtársam, a kitűnő autószerelő? Aki a csoportakkord problematikáját „alulnézetből“ látja?

„A jó szakmunkás a gyengék helyett is dolgozik. A kereset tehát nagyjából kiegyenlítődik — de a tudáskülönbség nem.“

— Az nem pont úgy van, kérem, hiszen a csoportvezetőnek és a mesternek, aki látja, ki mit és hogyan dolgozik, jogában áll plusz-mínusz húszszázalékos jövedelemkiigazítást eszközölni az egyéni teljesítmények függvényében, ez biztosítja a csoporton belül a harmóniát, az esetleges különbözőségek dacára is. No persze, ezzel a plusz-mínusz húszszázalékos kiigazítással szemben is merülhetnek fel ellenvetések, ám ha ilyesmire kerül sor, s a mester vagy a csoportvezető nem tudja elfogadható módon megmagyarázni a helyzetet, akkor kimegy közülünk valaki, s úgy együttesen a csoporttal nyíltan megtárgyaljuk a félreértéseket. Elmagyarázzuk az álláspontunkat, s utána megkérdezzük: van-e még valaki, aki nem érti? Álljon föl, mondja el ő is nyíltan a véleményét.

— És felállnak az emberek ilyenkor?

— Nem szoktak. Akkorára már mindenki belátja, hogy igaza volt a mesternek vagy csoportvezetőnek: helyesen döntött.

Biccant a fejével.

Nemtörődöm, kicsi hippi-Sanyi is mintha biccentene.

S biccent a tejszínhabos fekete.

Visszakerülnek a szekrénybe Melinda albumai. Visszakerül nemtörődöm, kicsi hippi-Sanyi a kanapé mellé, a földre. Vissza az üres kávéscsészék is a konyhába.

Mintegy azt példázandó: minden jó, ha... a dolgok végül is megszokott, biztos helyükre kerülhetnek.

Csak arra a Kodak-filmre ne emlékeznek annyira.

Melyen a fű vadzöld volt. A hús rozsdavörös. A füst fátyolkék.